

פרשת השבוע במבט כלכלי | פי תצא

מייקל אייזנברג איש עסקים, שותף־מנהל בקרן הון הסיכון אלף

מסליל הון לשותפויות אך גם יצר את דמותו הדמונית של היהודי: מה עומד מאחורי האיסור להלוות בריבית?

להשקעות ושותפויות. גם שם נאמר ניסוח דומה: "כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיה בכל מעשה ובכל משלח ידך". שותפויות ברווחים ובסיכונים הן קריטיות לסינכרון אינטרסים, ושיפור היכולות במשק.

הנוכרי? לפי הפסוק: "הגכרי אשר יבא מארץ רחוקה" (דברים כ"ט, כ"א) מתברר שהוא איננו אזרח מקומי אלא מישוהו ממקום אחר. התורה מלמדת שברמה האסטרטגית כלכלית יש ליצור בריתות בינלאומיות ולסייע למדינות אחרות לצמוח כלכלית.

ועדיין, בסיוע האמון מול הנוכרי שונה מהאמון הפנימי השורר במערכת הסולידרית שלנו. מכלול השיקולים מורה שנכון להלוות בריבית לנוכרי המרוחק, ולקבל תמורה הולמת על הסיכון.

הדיסוננס של יהודי הגולה

גישה כלכלית זו נכונה עבור עם בארצו. אבל עבור יהודים בגולה מדובר בדיסוננס. מצד אחד הם היו בני התרבות של המדינות בהן חיו. לכן היו אמורים להלוות ללא ריבית אפילו לנוכרי - שאיננו נוכרי במצבם בגלות. מצד שני, היהודים סומנו כזרים ונאסר עליהם לקחת חלק בפעילות הכלכלית, מה שחסם את ההסללה של התורה לאפיקי ההשקעות. הדיסוננס יצר את דמותו הדמונית של היהודי.

הרצל, שלפני שבוע צוינו 125 שנים לקונגרס הציוני הראשון שיזם, העלה שני פתרונות: התבוללות מחלטת, כפי שסבר בתחילה, או הקמת מדינה יהודית שתהיה לה כלכלה משלה - "על הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה".

"לא תִשִּׂיף לְאַחִיךָ נֶשֶׁף
כֶּסֶף נֶשֶׁף אֶכֶל נֶשֶׁף כָּל
דָּבָר אֲשֶׁר יִשֶׁף. לִנְכָרִי
תִשִּׂיף וְלְאַחִיךָ לֹא תִשִּׂיף,
לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל מְשַׁלַּח יָדְךָ"

נועד להביא להכרה בכך שה' הוא האדון על כל הרכוש היהודי... איסור ריבית אינו שייך לתחום הכללי של המשפט".

להסליל את ההון

להבנת, כשונה מהניסוח השגור בתורה - "מעשה", "מעשה אלהים" או "מעשה ידך" - הביטוי הייחודי "משלח", שמופיע רק שש פעמים במקרא, כולל הפסוק בפרשתנו, מכון לגישה פיננסית שותפת אחרת. הריבית כעיקרון לגיטימית.

למרות זאת, התורה אסרה את הריבית ומיתגה אותה כ'נשך' כדי להסליל את ההון שמחפש תשואה להשקעות באקוויטי והקמת שותפויות. הברכה ב'משלח ידך' - במקצוע שתבחר - לא מתייחסת לתוצרת המופקת אלא להצלחה מקצועית שמתפתחת כשמתחברים לעסקים מגוונים. בטור לפני שבועיים הסברתי שהדרישה ל'שמיטת כספים' במגזר העסקי נועדה להסללה דומה של ההון מהלוואות -

פרשת פי תצא, השישית בספר דברים, כינתה הלוואות בריבית כ'נשף' וצבעה אותן באור שלילי: "לא תִשִּׂיף לְאַחִיךָ נֶשֶׁף כֶּסֶף נֶשֶׁף אֶכֶל נֶשֶׁף כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשֶׁף. לִנְכָרִי תִשִּׂיף וְלְאַחִיךָ לֹא תִשִּׂיף, לְמַעַן יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מְשַׁלַּח יָדְךָ, עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ" (דברים כ"ג, כ"א).

במקביל, ההיתר "לנכרי תִשִּׂיף" זכה לביקורת מצד החברה בתוכה ישבו היהודים במשך אלפיים שנות גלות. רבי יצחק בן יהודה אברבנאל, שהיה שר האוצר בפורטוגל במאה ה-15, העיד שכמרים הציעו את ההיתר להלוות בריבית לנוכרי כפגם ביהדות: "זהנה חכמי האומות אמרו שתורתנו בלתי שלמה יען לא תצווה על טהרת הלב ושלמותו במצות כראוי... והוא עוזן פלילי".

בהתמודדות עימם, אברבנאל הציע שההיתר להלוות לנוכרי יתייחס רק לשבעת העמים שישבו בארץ, ושישראל נדרשו לגרשם ביציאתם ממצרים. שאר הגויים, צאצאי אדום וישמעאל, נכללים תחת 'אחיק', ולהם אסור להלוות בריבית.

לחילופין, הציע האברבנאל, אין כל בעיה להלוות בריבית: "כי הנשך מצד עצמו איננו דבר בלתי־ראוי כי האנשים... ראוי שירוויחו". רק כלפי יהודים התורה ציוותה: "ייתס הקב"ה את העניין הזה במדרגת חסד שיעשה עם אחיו כשילוהו מבלי ריוח".

גם הרש"ר הירש, מגדולי רבני גרמניה במאה ה-19, סבר שאין כל בעיה בגביית ריבית והאיסור נוגע רק להכרה הדתית: "ריבית לפי השער המקובל איננה נחשבת עוול שנוגד את רעיון הצדק, איסור ריבית..."